

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Управление образования администрации Каа - Хемского района

МБОУ СОШ с. Бурен-Хем

СОГЛАСОВАНО

ЗУВР *Ооржак*
/Ооржак О.Б./

УТВЕРЖДЕНО

Директор *Бичекей А.А.*
/Бичекей А.А./

Приказ №2/3
от «31» августа 2023 года

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Литературное чтение на родном (тувинском) языке»

для обучающихся 4 класса

Составила: учитель начальных классов
Намтан О.Т.

Бурен-Хем 2023

ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГА ЭРТЕМИНИН АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММАЗЫ

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

4-кү класстың «Литературлуг номчулга» эртемине тургускан ажылчын программаны Россия Федерациязынын «Россиянын школары» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканын ниити өөредилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүнө стандарттарына дүүштүр, 2008 чылда Наталья Чоодуевна Дамбаның тургусканы тыва дыл программасына болгаш 2014 чылда 4-кү класска Л.С.Кара-оолдун литературлуг дыл номунга даянып тургускан. Бу ажылчын программа эге школаның Федералдыг күрүнө стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче уланган.

Өөредиглиг план дараазында методиктиг сүмелерниң дузазы-биле ажыглаттынмышан, уругларның шингээди алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программасының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларына А.А. Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин национал девискээр кезээ 4-кү класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларның билиинин практиктиг болурунче уланмышан программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанын, көргүзүлүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

4-кү класска Л.С.Кара-оолдун литературлуг дыл ному 2016 чылда Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызының сүмелээни-биле парлаттынып үндүртүнген.

Ниитизи-биле программа езугаар 2023-2024 ооредилге чылында 4-кү класска 51 шак бердинген. Неделяда 1 шак көрдүнген. Школанын ооредилге планындан бирги чартык чылда немей 1 шак кордунген.

Эге класстарга литературлуг номчулганы өөредиринин кол сорулгалары:

- 1) Уругларны медреселдиги-биле шын номчуур, бижири болгаш чугаалаарына өөредири;
- 2) оларга төрөөн дыл талазы-биле эге билиглерни бээри;
- 3) уругларны ном ажыглаарына чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонургалын, номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарына ундезилээш, өөреникчилерни материалистиг кузел-бодал-биле чепсеглээри;
- 4) уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
- 5) ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырларынга өөреникчилерни таныштырары.

2. 4-кү класска тыва дыл программасын шингээткенинин планнаттырган туннелдери:

Личностуг (бот-тускайлаң онзагайлы)

Өөреникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

Төрөөн дылывыс харылзажырынын база мээ-медреселивистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;

Төрөөн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;

Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;

Төрөөн дылын улаштыр оорениринге сонургалын оттурары;

Аас болгаш бижимел чугаага дылдынуран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

Бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарына ундезилээш, материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээри.

Өөреникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

Төрөөн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарына өөреникчинин бот киржилгеги;

Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландырары.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Өөреникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери:

Номчулга программасы дөрт кезектен тургустунган:

1. номчулганын тематиказы
2. класстан дашкаар номчулга

3. номчулга талазы-биле алган билиглери, чанчылдары болгаш мергежилдери

4. чогаалдарнын хевирлери(жанрлары) практиктиг таныжылга

Чамдык кол темалар класс бурузунун программазында бар. Ынчалза-даа олар анаа катаптап турар эвес уругларнын назы-хары улгадып, билиинин деннели бедээни-биле чергелештир чечен чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыыдап, чаа чуулдер немежип бар чыдар.

Эге школага чечен чогаал номчулганын программазы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштинде бир онзагай черни оореникчилерни шын чугаалап ооредиринин чугула хевири (аргазы) - номчулганын чанчылдарын шингээтирип хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажылдарны чорудары кол черни ээлеп тура

Номчулга кичээлдеринин кол сорулгазы - ыткыр (дынналдыр) номчурунун хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчурун чедип алыры.

ооредилгенин бирги чылында сос номчурунун аргаларын шингээтирип, ангы-ангы состерни, сос каттыжышкыннарыш домактар болу бээр кылдыр ун аайы - биле (интонация) кожуп, чугурту номчулгаже чоорту шилчиир.

ийиги чылында угаан ажылынын база бир чадазынче унуп, иштинде номчулганын чанчылдарын боттандырат. -

Ушку чылында номчулганын темпизин элээн дурген шуудадыр. Номчулга уезинде уе камнаарынын чогулгалыг аргаларын чоп ажылгаарын шингээтирет.

Дертку чылында номчулганын кол шынарларын (шын, чугурту, медреселдиг, аянын) колдуунда шингээди апкан турар. Литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянын номчурун чанчылдарын ап, номчулганын чогуур темпизин шын сагып билген турар ужурлуг.

Эге школанын бугу-ле чадаларында башкы уругларны номчуп билир кылдыр ооредири-биле чергелештир уруглар боттары номчаан чогаалынын утказын сайгарып, ында кол чуулду илередип, оон чогуур туннелдер ундуруп шыдаптарынче угланган ажылдарны база чорудар. Оон ангыда номчаан сезуглелдерин кезекерге чарып, оларга тус-тузунда аттыварынга, абзацтар дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чуулунун утказын делгеренгей азы дорт кылдыр чугаалап оорениринге чанчыктырат.

Программада бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар торээн черинин, долгандыр турар хурээлелдин; эш-оор болгаш уе-чергелеринин, оларнын чуртталгазынын, оюн-тоглаазынын, ужуралдарынын; бойдус болгаш оон камгалалынын; тыва чоннун чаагай чанчылдарынын; торээн чуртунун тогузунден барымдааларнын дугайында билиглери шингээди алырлар

- Домактын чугула кижигуннерин, домак иштинде состернин харылзаазын шын тып билген турар.
- Созуглел-биле ажылдап, ында домактарны дес-дараалаштыр аас болгаш бижимел чугаанын дузазы-биле дамчыдып билген турар ужурлуг.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Оореникчилернин чогуур деннелге билип алыр ужурлуг:

- Ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседи ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы кылып билири.
- Салдынган сорулгага дууштур кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, оон туннелинге чедеринин болдунар аргаларын тодарадып билирин ооредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип аларынын аргаларын дилеп , тып билирин ооредир.
- Ооренген чуулдерин сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чаа чугула чуулдерни тып, тайылбырларынга оореникчилерни чанчыктырат.

- **Өөреникчилернийн ооренип ап болур аргалары:**

- Ооренген темазынга алган билиглери туннеп болгаш унелеп билирин боттандылары;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга туннелдер (познавательные)

Өөреникчилернийн ооренип алыр ужурлуг билиглери:

- билиин ханыладырынга дууштур сорулганы салып билири;
- херек дыннадыгларны ангылаары; херек билиглери дилеп-тывары;
- аас болгаш бижимел чугааны шын тургузуп билири;
- тургустунуп келген айтырыгларны тода, шын шиитпирлээр аргаларны дилеп-тывары;
- дыннаан, номчаан созуглелдеринден херек, кол чуулду тывары;
- берге айтырыгга шын харыыны дилеп-тывары.
- Чаа чувени билип алыр чуткул-сонуургалын улам сайзырадыр
- Словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чанчыгары. Компьютерге ажылдап ооренири.
- Эштежип ажылдаарынга ооренир. Бодун ангы-ангы рольдарга кириштирер (удуртур, кууседир)
- Херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-буру номнар, словарь, интернет)

Оореникчилернийн ооренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузаы-биле херек билиглери тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг. (Аас- чугаага ооренири)

Оореникчилернийн ооренип алыр билиглери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилернийн ооренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Чыл тончузунде номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга оореникчилернийн кол билиглери, мергежилдери болгаш чанчылдары:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедиштир сезугледди пауза, интонация болгаш номчулганын темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянныг номчууру;
- номчулга уезинде нарын состерни, ылангыя кылыг сестерин, чуве аттарын, утка талазы-биле тудуш холбаалыг состерни бот-боттарындан адырбайн, тудуштуруп номчууру;
- созуглелде чугула утка илередир состу ылгап билири;
- баштай иштинде номчааш, оон соонда аянныг ыткыр номчууру;
- диалогту аянныг рольдап номчууру;
- иштинде оожум болгаш шилилгелиг номчулганын аргаларын шингээди алганы;

- номчулганын темпизин сагып шыдаары (1 минутада - 85-90 сөс);
- сөзүглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарнын дес-дараалашкаан болгаш утка талазы - биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес сөзүглелди ангы-ангы кезектерге чарып, кезек бурузунге ат(эге) чогаадыры; башкынын дузузы-биле созуглелдин планын тургузары;
- номчаан чуулунун утказын делгереди болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары. чогаалдын кол бодалын илередип, бодунун состери-биле ону бадыткаары;
- чогаалдын киржикчилеринин чугаазын, чуну кылып турарын барымдаалап, оларга унелел бээри;
- болуушкуннун чылдагаанын тайылбырлап шыдаары;
- хайгаараан, корген-билген чуулдеринин дугайында башкынын дузазы-биле сайгарган чуруктарга хамаарыштыр кыска чугаалар тургузары;
- делгеренгей болгаш кыска план езугаар номчаан чуулунун утказын дес-дараалапгыр ушку арындан чугаалап билири;
- чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны дынналдыр номчууру, доктаадыш алыры.

3. Эртемнин туружу

№	Разделдин ады	Шагы
1	Тыва дылын, тыва чонун, тыва черин-ожуунун уш ыдык дажы	2
2	Чылдын уелери. Тодуг-догаа алдын кузум.	4
3	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери	6
4	Өөренип оорен. Эки кылган ажыл-элеп читпес алдар.	4
5	Бистин бичии оннуктеривис	5
6	Бойдустун чажыттары	3
7	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.	4
8	Багын чугаалаарга бачыды арлыр.	4
9	Бойдуска хумагалыг болунар.	2
10	Эштигде хоглуг, эптигде куштуг.	1
11	Авторлуг тоолдар	1
12	Эрнин эреси.	2
13	Улус аразындан ие караа чымчак.(2 шак)	2
14	Улустун аас чогаалы. Тоолдар.(2 шак)	2
15	Чылдын уелери. Хоглуг чазым. (1 шак)	1
16	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар. (1 шак)	1
17	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар (1 шак)	1
18	Кижин болуру чажындан. (1 шак)	1
19	Оске чоннарнын аас чогаалы.(1 шак)	1
20	Чонум чаагай ёзу-чанчылдары(1 шак)	2
21	Чылдын уелери. Ажыл-ишчи чайым	1
		51

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАН

Кичээл дин дугаары	Раздель дин дугаары	Темалары	Уези		Немелде эдилге
			План ёзугаар	Шын эртке ни	
	I	Тыва дылын, тыва чонун, тыва черин- ожуунун уш ыдык дажы (2шак)			
1	1.1	«Тыва дылын, тыва чонун, тыва черин- ожуунун уш ыдык дажы» Камнаалынар! Ч.Кара-Куске.			
2	1.2	Торээн Тывам кижилери. В Саарымбуу Эрте бурун Тывам. Ч.Куулар.			
	II	Чылдын уелери. Тодуг-догаа алдын кузум. (4шак)			
3	2.1	Чанган куштар. С Сурун-оол			
4	2.2	КДН. Баштайгы сегиржип алыышкын. Х.Ойдан-оол.			
5	2.3	Кус. А.Пушкин (С.Самба-Людуп)			
6	2.4	Чогаадыг-чурумал «Куску арга».			
	III	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери (6шак)			
7	3.1	Улустун аас чогаалы. Тывызыктар. Улегер домактар.			
8		Улустун аас чогаалы. Дурген чугаа			
9	3.2	КДН Шимченгир оюннар удээн чугаалар.			
10	3.3	Улустун аас чогаалы. Чоннун ырлары. Кожамыктар.			
11	3.4	Чугаа сайзырадылга- зы. «Сагынгыр, гывынгырлар моорейи»			
12	3.5	Проект «Хойлуг кижии каас, инектиг кижии тодуг»			
	IV	Өөренип оорен. Эки кылган ажил-элеп читпес алдар. (4шак)			
13	4.1	Камналга. Олег Сувакпит.			
14	4.2	Ундур имнедипкен. Э.Кечил-оол.			
15	4.3	КДН. Дуза када бергеним. С Сарыг-оол.			
16	4.4	Басня «Маргылдаа». К-Э. Кудажы.			
		II улдун			
	V	Бистин бичии оннуктеривис (5шак)			
17	5.1	Эгере биле эзирик. Х.Ойдан-оол.			
18	5.2	Бистин анчывыс. С.Тока.			
19	5.3	Кичээл-проект. Кушкаштар. Л. Чадамба			
20	5.4	Чогаадыг «Куштар-бистин			

		<i>оннуктеривис»</i>			
21	5.5	КДН.			
	ҮІ	Бойдустун чажыттары (3 шак)			
22	6.1	Саржаг дажыглаан. С.Сарыг-оол			
23	6.2	Хортукке турлагжыыр. М.Эргеп.			
24	6.3	Анай. М.Эргеп.			
	ҮІІ	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым. (4шак)			
25	7.1	Кыжын. Л.Чадамба. Баштайгы хар. Х.Ойдан-оол.			
26	7.2	Олегтин онуктери. Х.Ойдан-оол.			
27	7.3	КДН. «Оттуг-Мыйыс» деп номдан чугаалар.			
28	7.4	Чогаадыг «Кыжын»			
	ҮІІІ	Багын чугаалаарга бачыды арлыр. (4 шак)			
29	8.1	Корунчук болгаш сарбашкын. И.Крылов.			
30	8.2	Орге биле куске. С.Сурун-оол.			
31	8.3	Кеземче. Э.Кечил-оол. Соокчугеш.Л. Толстой.(КЭ.Кудажы.)			
32	8.4	Чогаадыг «Багын чугаалаарга бачыды арлыр»			
		ІІІ улдун			
	ІХ	Бойдуска хумагалыг болунар. (2 шак)			
33	9.1	Чурек иштінде ок. К.Э. Кудажы. Эжеш куштар хоюспанар. С.Комбу.			
34	9.2	Кизи бойдустун толу. С.Сарыг-оол. Хун. Ч.Ондар.			
	Х	Эштигде хоглуг, эптигде куштуг. (1шак)			
35	10.1	Оннуктер. Е.Танова.Черликпен. С.Тока.			
	ХІ	Авторлуг тоолдар (1 шак)			
36	11.1	Алдын-кушкаш. ІІІ.Суван. Шиижекчигеш. С.Сарыг-оол. Улуургак, билииргек дагаажык. К.Тюлюш			
	ХІІ	Эрнин эрзи.(2 шак)			
37	12.1	Кызыгааржыга С.Сурун-оол. Эр кижинин чангыс состуу. А.Араапчор. Стёпа акый биле Егор. С. Михалков.			
38	12.2	Чогаадыг«Мээн ачам»			
	ХІІІ	Улус аразындан ие караа чымчак.(2шак)			
39	13.1	Ава дугайында сос. Е.Танова. Кырган- авам келди-ле! Е.Танова.			
40	13.2	Бистин проективис. «Алдын хун дег авалар».			
		Чылдын уелери. Хоглуг чазым.(2 шак)			
41	15.1	Чылдын уелери. Хоглуг чазым. Изиг тулук уе. М.Пришвин.Ыглапкан хар. К.Ондар.			

42	15.2	КДН			
		IV улдун			
	XV	Улустун аас чогаалы. Тоолдар. (2 шак)			
43	14.1	Уш чуул эртемниг оол.(Т.у.т.) Боралдай ашак. (Т.у.т.) Сыынак. (т.у.т.)			
44	14.2	Тоолду чуге чажырбазыл? (т.у.т.) Алдан ала чылгылыг Алаадай-Мерген. (т.у.т.)			
	XVI	Хоктуг ужураалдар, солун болуушкуннар. (1 шак)			
45	16.1	Шортан мунган эзир. Борттуг дилги. С.Пюрбю. Тергелиг аът. М.Олчей-оол. Хаважыгаш. О.сувакпит.			
	XVII	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар (1 шак)			
46	17.1	Моге Союспан. (Тоогу чугаа) Ийи кыс. Часкы.(Тоолчургу чугаалар) Оюннар. С.Сарыг-оол. Хуулгаазын кажыктарым. О.Сувакпит			
	XVIII	Кижиги болуру чажындан. (1 шак)			
47	18.1	Адазынын айбызынга. Ивижилер оолдары. Л.Чадамба.			
	XIX	Оске чоннарнын аас чогаалы.(1 шак)			
48	19.1	КДН Хек. (ненец улустун тоолу. Чанагаш- оол.(Хакас улустун тоолу)			
	XX	Чонум чаагай ёзу-чанчылдары(2 шак)			
49	20.1	Калдаракты азырап алганым. М.Кенин-Лопсан. Кирген кижээ. М.Олчей- оол. Кызыл Сылдыс ордени. О.Сагаан-оол			
50	20.2	Чогаадыг «Чонум чаагай ёзу-чанчылдары»			
	XXI	Чылдын уелери. Ажыл-ишчи чайым (1 шак)			
51	21.1	Адазынын дузалакчылары. Н.Ооржак. Чазый хырын башка халдаар. К.- Э.Кудажы.			